

Дзюба, Майя, і Малевич, Леся. «Іронічні інвективи як протидія новомові російської пропаганди (на матеріалі блогу Сергія Стерненка в «Газеті по-українськи»)». *Лінгвостилістичні студії*, вип. 18, 2023, с. 28–35.

Dziuba, Maiia and Malevych, Lesya. "Ironic Invectives as a Counterforce to Russian Propaganda Newspeak (Based on the Serhii Sternenko's Blog in "Hazeta Po-Ukrainisky" Newspaper)". *Linguostylistic Studies*, iss. 18, 2023, pp. 28–35.

УДК 327.5(470)

<https://doi.org/10.29038/2413-0923-2023-18-28-35>

ІРОНІЧНІ ІНКЕКТИВИ ЯК ПРОТИДІЯ НОВОМОВІ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ (НА МАТЕРІАЛІ БЛОГУ СЕРГІЯ СТЕРНЕНКА В «ГАЗЕТИ ПО-УКРАЇНСЬКИ»)

Майя Дзюба

Національний університет водного господарства та природокористування,
Рівне, Україна

Леся Малевич

Національний університет водного господарства та природокористування,
Рівне, Україна

У статті проаналізовано засоби іронічної інвективи в медійному українськомовному інтернет-дискурсі, які використовують з метою протидії кремлівській пропаганді. Простежено особливості використання алюзії, метафори, антитези, перифрази, питальних конструкцій у текстах журналістського блогу. Установлено, що реакція українців на очевидну кремлівську брехню та перекручування фактів, захист від агресора на вербальному рівні – це переважно сміх, іронія.

Ключові слова: мова медіа, українська мова, масмедійний дискурс, інвектива, іронія, блог.

IRONIC INVECTIVES AS A COUNTERFORCE TO RUSSIAN PROPAGANDA NEWSPEAK (BASED ON THE SERHII STERNENKO'S BLOG IN "HAZETA PO-UKRAIINSKY" NEWSPAPER)

Maiia Dziuba

The National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine

Lesya Malevych

The National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine

The policy of masking the ugly reality and creating a mythical attractive world by replacing words that denote certain concepts is not new. It is a widespread practice of totalitarian regimes. The British writer George Orwell first used the device of newspeak in the novel "1984".

The invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine has once again updated Newspeak and it became an active means of Kremlin propaganda. With the help of

invented words, Russia tries to blur reality and to hide the truth (eg, “спецоперація” instead of “war”, “хлопОк” instead of “explosion”, “непезрунпирование” instead of “retreat”, “жест доброй воли”, not “loss of control over previously conquered territory”).

The study of effective language counteraction to hostile rhetoric seems to be particularly relevant. As the analysis of the Ukrainian-language segment of the Internet discourse shows, the reaction of Ukrainians to the obvious Kremlin lies and distortion of facts, protection from the aggressor at the verbal level is mainly laughter and irony.

The objective of the article is to characterize the peculiarities of using the means of invective irony to counter hostile anti-Ukrainian propaganda.

The public activist Serhii Sternenko's blog in the information and news Internet resource Gazeta.ua (gazeta.ua/bloguser/129852) on the website of the publication (gazeta.ua/) was chosen as a case study. There, the author publishes news about Russian-Ukrainian war and positions his attitude towards them. The research was carried out on the material of the texts for the period from May 20, 2022 to May 2, 2023.

Irony is not just a stylistic technique, but a complex linguistic and mental phenomenon that conveys the worldview of the author and expresses his critical attitude towards an object of ridicule. Ironic speech is a kind of resistance, as an informational opposition to Russian aggression cannot be emotionally neutral since it is a communication style characterized by a high degree of negative emotionality.

In modern military discourse, irony is used as a method of linguistic aggression (mostly indirect), which primarily performs an invective function. Invectives are linguistic units that are used to insult an opponent.

The study proves that in the conditions of active functioning of the Newspeak (a means of aggressive Russian propaganda), the language of Ukrainians has turned into a means of aggressive defense. Irony as an invective means of hidden linguistic aggression against Russia in Serhii Sternenko's blog is expressed through allusion, metaphor, hyperbole, antithesis, paraphrase, phraseological units and precedent phenomena.

Key words: media language, Ukrainian language, mass media discourse, invective, irony, blog.

Вступ. Політика маскувння потворної дійсності, витворювання міфічного привабливого світу через заміну слів на позначення окремих понять – це не новий винахід, а дієва практика тоталітарних режимів.

Термін *новомова* (*newspeak*) британський письменник Джордж Орвелл уперше використав у романі «1984». Відомі й інші метафоричні назви для цього доволі специфічного комунікативного утворення, мета якого полягає в тому, щоб мовець не висловлював власні думки, а відтворював і повторював чужі, накинута згори: *дерев'яна мова, суконна мова, мова конвою, псевдомова* тощо (Масенко12-14).

Визначальні характеристики цього комунікативного феномену – вільна семантика, за якої немає значення, що означає це слово, але важливо те, які кваліфікаційні ознаки з ним асоціюються; поєднання максимальної ритуальності із повним прагматизмом; магічна функція мови, коли слова не описують реальність, а конструюють її, створюючи бажані суспільні стани; маніпулятивність, яка підтримує новомову як метамову, що прагне пояснити все дискурсом новин; прагнення до універсальності (Głowiński 12-14).

У зв'язку з вторгненням Російської Федерації на територію України новомова вкотре стала активним засобом кремлівської пропаганди, чим привертає до себе увагу дослідників.

На думку М. Бутиріної, у сучасних російських реаліях мова інструменталізується для того, щоб непомітно й безболісно здійснити підміну понять у суспільній свідомості цілої країни, яка вперто відмовляється позиціонувати себе як агресора (Бутиріна 6-7), тобто за допомогою вигаданих слів Росія намагається розмити реальність та приховати правду (напр., «спецоперація (*тут і далі в українському перекладі*)», а не «війна», «хлопОк», а не «вибух», «перегрупування», а не «відступ», «жест доброї волі», а не «втрата контролю над попередньо завойованою територією»).

З огляду на сказане вище особливо актуальним видається дослідження ефективної мовної протидії ворожій риториці. Як показує аналіз українськомовного сегменту інтернет-дискурсу, реакція українців на очевидну кремлівську брехню та перекручування фактів, захист від агресора на вербальному рівні – це переважно сміх, іронія.

Мета статті – схарактеризувати особливості використання засобів інвективної іронії з метою протидії ворожій антиукраїнській пропаганді.

Матеріал і методи дослідження. Для аналізу обрано блог громадського діяча Сергія Стерненка в інформаційно-новинному інтернет-ресурсі Gazeta.ua (<https://gazeta.ua/bloguser/129852>) на сайті видання (<https://gazeta.ua/>), де автор публікує новини російсько-української війни та позиціонує своє ставлення до них. Дослідження здійснено на матеріалі текстів за період від 20 травня 2022 року до 2 травня 2023 року.

Для досягнення визначеної мети використано такі **методи**: описовий із прийомами наскрізного виписування і систематизації – для відбору фактичного матеріалу; контент-аналізу – щоб реконструювати образ соціальної реальності з реальності текстової, у якій вона знаходить своє втілення, контекстуально-інтерпретаційний – для реконструкції авторського (комунікативного) задуму, мотивів і цілей, загального змісту, рецептивної спрямованості тексту, а також метод систематизації й узагальнення представлених результатів.

Результати дослідження та дискусія. Іронія не просто стилістичний прийом, а складний мовно-ментальний феномен, що передає світогляд автора і виражає його критичне ставлення до об'єкта висміювання. Іронічне мовлення як спосіб протистояння, як інформаційний опір російській агресії не може бути емоційно нейтральним – це стиль спілкування, якому властивий високий ступінь негативної емоційності.

На позначення деструктивного використання мовних засобів з метою вираження зневаги, неприязні, ворожості, погроз до адресата українські мовознавці використовують термін *мовна агресія*. В інформаційному просторі сьогодення саме війни є головною причиною поширення зовнішньої мовної агресії у світових масштабах.

Таким чином, у сучасному воєнному дискурсі іронія вживається як прийом мовної агресії (переважно непрямої), яка виконує насамперед інвективну функцію. Під інвективами розуміють такі мовні одиниці, за допомогою яких можна образити опонента.

В основі інвективного спілкування лежить прагнення знизити соціальний статус адресата або рівень його самооцінки, відтак через образу й кривду можуть переслідувати практичну ціль – досягнути зміни в поведінці адресата, чого, очевидно, й прагнуть українці щодо росіян-агресорів, використовуючи у масмедійному дискурсі іронічні інвективи.

Б. Парахонський та Г. Яворська наголошують, що «основною функцією уживання номінацій зі словника ворожнечі є функція ідентифікації власної позиції. Адже у ситуації конфлікту, тим більше збройного, завдання швидко визначити, маєш ти справу зі «своїм» чи «чужим», стає життєво важливим (Парахонський, Яворська 456). В аналізованому дискурсі на першому плані – діалектичний поділ на своїх і чужих, де чужою є країна-агресор Росія і всі, хто її представляють (*російські окупанти, запеклі путінські фанати, русня, «хорошие русские», орки, чмобіки* тощо).

Найпоширенішим засобом реалізації іронічної інвективи в досліджуваному дискурсі виступає алюзія – вияв текстової категорії інтертекстуальності, прийом, що породжує численні асоціації через натяк на відомі адресату події чи факти, організовуючи новий смисловий рівень.

Так, С. Стерненко у своєму блозі, повторно використовуючи наративи кремлівської новомови, форматує потрібний контекст, суть якого полягає в іронічному емоційно-оцінному та інтелектуальному перекодуванні першоджерела, наприклад: *Як відомо, вчора росіяни **негативно захопили** острів Зміїний та **стали його від'ємно контролювати** (01.07.2022¹); Жодної паніки – це **просто плановий контрвідступ**. Як всім вже відомо, вчора на території тимчасово окупованого Крима **абсолютно нічого не відбулося** (10.08.2022); Втомився до **від'ємно живого стану** цілий ряд зрадників (31.08.2022); Словом, типова ситуація: орки **мають від'ємні успіхи та негативно наступають** (30.09.2022).*

Як бачимо з наведених вище прикладів, алюзія має ознаку подвійної ситуативності: усі учасники медійного дискурсу російсько-української війни легко впізнають два контексти і дві ситуації: ситуацію претексту (кремлівську новомову) і ситуацію тексту-реципієнта (її іронічне осмислення) – відбувається пародіювання одним текстом іншого, імітація характерних особливостей кремлівської новомови, щоб висміяти її ініціаторів і носіїв. Такий експресивний прийом залучає читача/слухача до спільного іронічного осмислення буття («своїх») та бажання досягнути зміни в поведінці адресата («чужих»).

¹ Далі, цитуючи С. Стерненка, у дужках вказуватимемо дату виходу ефіру.

При алюзійному пародіюванні новомови іронічний підтекст як локальний мовленнєвий хід у висловлюванні створюється посередництвом оксюморонних за своєю сутністю конструкцій, які є алогічними. Алогізм полягає в цілеспрямованому порушенні логічних зв'язків між частинами висловлення (*...у понеділок знову-таки «нічого не сталося» у Новій Каховці. ЗСУ підірвали тут склад з боєприпасами* (13.07.2022), що створює іронічний підтекст повідомлення.

В аналізованому блозі алюзію майстерно використано не тільки на кремлівську новомову, а й на прецедентний український вислів періоду російсько-української війни *слідом за російським кораблем* з метою іронічно описати невдачі країни-агресорки: *Залізничний міст пішов слідом за Антонівським* (05.08.2022).

Суттєву роль при актуалізації іронії в блозі С. Стерненка відіграють метафори, які ґрунтуються на використанні новомови, оскільки привносять образні асоціації, збагачують її смисловий аспект: *Кримський міст має приготуватися: невдовзі «бавовна» розквітне й на ньому. Вчорашній вечір приніс нам прекрасні новини: у тимчасово окупованому Криму була повітряна тривога, а в Білгородській області РФ масово квітла «бавовна»* (19.08.2022).

Іронічні метафори можна схарактеризувати як інвективні, які є формою вираження мовної агресії в аналізованому блозі, що засвідчує і такий приклад: *Кукуха відлетіла у вирій. Путін втрачає зв'язок із реальністю. Тепер він розказує, що це не Росія напала на Україну... а Польща!* (08.12.2022).

Підсилення іронічної інвективи відбувається і завдяки поєднанню метофори з гіперболою: *Вони (HIMARS) мобільні та б'ють далеко, а окупанти так сильно їх бояться, що вигадують історії про їхнє знищення. Хоча, насправді, Скаб'єєва, можливо, власноруч і підірвала кілька – одразу після того, як збила своїм язиком тисячу байрактарів* (08.07.2022).

Як можемо простежити з прикладів, іронічні метафори слугують для передавання насмішки, критики, виражають емоційно-негативне ставлення до об'єкта іронії – країни-агресорки.

Іронічний вияв негативної оцінки виразно простежуємо в іронічно трансформованих народнорозмовних фразеологізмах, наприклад, *катюзі по заслугі* (17.04.2023); *масово відправляються на концерт Кобзона* (31.08.2022), літературних прецедентних феноменах (*Володимир Путін щось там «демілітаризував» та активно «приєднував» більше ніж півроку, а сьогодні виявилось, що король не лише голий, але й брехливий* (11.11.2022).

В останньому прикладі ситуативна інвективна іронія посилюється через використання антитези – стилістичної фігури, що полягає в зіставленні протилежних явищ, предметів, осіб, ознак. С. Стерненко часто використовує контрастування смислових значень, яке повинен розгадати реципієнт інформації: взаємодіючи між собою, вони змальовують нову

картину дійсності, залучають до контексту широкі фонові знання, пов'язані з обома значеннями: *Родина військовослужбовця Іллі, що загинув в Україні на другий день вторгнення, не може отримати компенсацію за смерть сина. «Нехай вони подавляться цими грошима, – каже розбитий горем батько загиблого солдата, який «і мухі не обідіт» – проте все ж таки пішов вбивати на війну. І хоч у батьків тепер немає ані сина, ані компенсації, на їхній кухні тепер є новенький холодильник – з українським гарантійним терміном (18.07.2022); Крім того, що окупанти «знищують» українські «Байрактари» та HIMARS, вони ще й успішно ловлять наші ракети – щоправда, не засобами протиповітряної оборони, а складами, штабами та Антонівським мостом (03.08.2022); Резервна армія? Ні, гарматне м'ясо (29.09.2022); Водночас влада продовжує повторювати: все під контролем. Дійсно, все дійсно буде під контролем – але ЗСУ (23.08.2022); Всі ридають: українці від щастя, а москалі – від страху (11.11.2022).* Іронія виникає через контрастність контекстів, які співвідносяться.

Засобом реалізації іронії в досліджуваному дискурсі є перифрази, які слугують вираженню глузливо-критичного ставлення до позначуваного об'єкта: *Сьогодні у тимчасово окупованому Херсоні загарбники зняли свою триколовну ганчірку з будівлі обласної держадміністрації (03.11.2022).* Вдаючись до перифрази, автор висловлює своє негативне, зневажливе ставлення до російського прапора як символу агресивної окупації.

Виразними і часто повторюваними іронічно-інвективними перифразами в досліджуваному блозі є найменування осіб на зразок *божевільний дід, невдаха року (В. Путін), головний телефашист РФ (В. Соловйов), сусіди на болотах (росіяни), бульбофюрер (О. Лукашенко).* Вибір назв такого типу об'єктивує питання мотивованості таких номінацій, основою якої традиційно вважають внутрішню форму найменування і розглядають її як обов'язкову семантичну характеристику будь-якого найменування (Малевиц, Дзюба 29). Аналіз мовитованості номінацій такого типу потребує залучення широкого контексту, певних фонових знань, асоціацій тощо.

З огляду на природу іронії як зниженої емоційно насмішки, замаскованої зовнішньо благопристойною формою, простором розгортання іронічних презентацій як засобу реалізації агресивних мовленнєвих тактик може ставати й синтаксичний рівень мови, зокрема, в аналізованому дискурсі питальні конструкції набувають виразного інвективного іронічного звучання: *У росіян уже кілька днів триває істерика, вони не можуть зрозуміти: звідки ж береться ця русофобія? Чому їх, миролюбну та прекрасну націю, яка ні на кого не нападає, не люблять майже ніде у світі? (07.06.2022); Загадкова історія українського холодильника у Сибіру. Втім, може саме в ньому солдат Ілля повернувся додому? (18.07.2022); У російському місті Єйськ було знищено житловий будинок, тож так звана спецоперація продовжує йти за планом.*

Сподіваюся, росіяни відзначають це так само святково, як ракетні обстріли українських міст... А ні, вони чомусь ридають та перелякано верещать. **Што же проісходіт?** (18.10.2022) Очевидно, що на перший план у конструкціях такого типу виходять вторинні функції питальних речень, спрямовані не на отримання, а на передавання інформації. Питальні конструкції в аналізованому дискурсі мають на меті висловити іронічну оцінку та позицію автора.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, в умовах активного функціонування новомови – засобу агресивної російської пропаганди – мова українців перетворилася на засіб агресивного захисту. В українськомовному медійному інтернет-дискурсі з метою протидії кремлівській пропаганді використовують засоби іронічної інвективи. Іронія як інвективний засіб прихованої мовної агресії щодо Росії у текстах журналістського блогу Сергія Стерненка виражена через алюзію, метафору, гіперболу, антитезу, перифрази, фразеологізми і прецедентні феномени.

Засоби ефективної мовної протидії ворожій кремлівській риториці, засоби мовної агресії, зокрема деструктивне використання мовних засобів з метою вираження зневаги, неприязні, ворожості, погроз до адресата тощо, потребують подальших поглиблених різноаспектних досліджень, що особливо актуально в інформаційному просторі сьогодення, у якому війни стали головною причиною поширення зовнішньої мовної агресії у світових масштабах.

Список використаних джерел

Стерненко, Сергій. Блог. <https://gazeta.ua/bloguser/129852>.

Sources

Sternenko, Serhii. Blog. gazeta.ua/bloguser/129852.

Список використаної літератури

Бутиріна, Марія. ««Новомова» кремлівської пропаганди: семіотичний аспект». *Сучасні проблеми україністики та журналістики: збірник матеріалів II Всеукраїнської наукової конференції (26-27 травня 2022 року, м. Рівне)*. Рівне, 2022, с. 6-12.

Малевиц, Леся і Дзюба, Майя. «Теоретико-прикладні аспекти мотивованості епонімічних термінів». *Термінологічний вісник*, вип. 4, 2017, с. 28-35.

Масенко, Лариса. *Мова радянського тоталітаризму*. Київ: Кліо, 2017.

Парахонський, Борис, і Яворська, Галина. *Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл*. Київ: НІСД, 2019.

Głowiński, Michał. *Nowomowa i ciągi dalsze: szkice dawne i nowe*. Kraków: TAIWPN Universitas, 2009.

References

Butyrina, Mariia. ““Novomova” kremlivskoi propahandy: semiotychnyi aspekt”. *Suchasni problemy ukrainistyky ta zhurnalistyky: zbirnyk materialiv II Vseukrainskoi naukovoї konferentsii (26-27 travnia 2022 roku, m. Rivne)*. Rivne, 2022, pp. 6-12.

Malevych, Lesia and Dziuba, Maia. “Motivation for naming eponymic terms: theoretical and practical aspects”. *Terminolohichnyi Visnyk*, iss. 4, 2017, pp. 28-35.

Masenko, Larysa. *Mova radianskoho totalitaryzmu*. Kyiv: Klio, 2017.

Parakhonskyi, Borys, and Yavorska, Halyna. *Ontolohiia viiny i myru: bezpeka, stratehiia, smysl*. Kyiv: NISD, 2019.

Głowiński, Michał. *Nowomowa i ciągi dalsze: szkice dawne i nowe*. Kraków: TAIWPN Universitas, 2009.

Стаття надійшла до редколегії 27.05.2023